

Književnost.

Joža Lovrenčič: **Deveta dežela**. Trst 1917. Izdala knjigarna J. Štoka. Tiskala tiskarna »Edinost«. Str. 92. Cena: vez. 4 K, nevez. 3 K.

V tej zbirki je tudi pesem »Jaz bi rad rudečih rož«, ki ima pod naslovom v oklepaju letnico 1905. Nje predmet je zelo skromna ljubezenska misel: fant bi rad rož in rožmarina, ljubezni in nad; in ker tega zanj ni, je pač »žalosten fantič«. Tudi po formi se ta pesem po ničemer ne odlikuje; v drugi kitici prosi n. pr. dekleta rož in rožmarina zato, »da bo moj mladostni maj!« — verz, ki je v naglici in zadregi vržen na papir in iz katerega tudi z dobro voljo ni lahko mogoče izluščiti pametnega, ali vsaj jasnega zmisla. Vse to je Joža Lovrenčič gotovo dobro čutil, ko je urejeval svoje delo. Ker je pesem uglasbena in se je z napevom močno razširila, je ni hotel v svoji prvi zbirki potajiti; uvrstil jo je vanjo, obenem pa pristavil letnico njenega nastanka, česar pri nobeni drugi pesmi ni storil, ter tako nekako opravičil nje navzočnost v knjigi.

Za nas bralce je le dobro, da imamo v knjigi tudi eno zgodnjih Lovrenčičevih pesmi. Ob njej lahko merimo, koliko je pesnik kasneje zrastel, kako se je razvijal. In resnično! Po letu 1905. je krenil na drugo pot, v skoro nasprotno smer. Čiste, od bledice razmatranja nedotaknjene čustvenosti je poslej v njegovih pesmih le malo; večinoma se pogloblja v meditacijo in samoanalizo. A kar je pristno liriških pesmi, so v svojih motivih neprimerno bolj jedrnate, v izdelavi popolnejše. S koliko toploto je na primer naslikan »Jug v okviru«:

V vzdružen poldan se vije čez plan
iz mesta
prašna cesta
in ž njo topoli gredó.

V topolih krilati skržati pojó:

Žarke žgi! — se prvi oglasi,
žgoče žgi! — drugi zaželi,
žejnim žgi! — tretji naroči,
žarke žgoče žejnim žgi,
žgi, žgi, žgi! — in konca ni.

Solnce žge in se smeji
in nič se mu v noč ne mudi. (Str. 9.)

In tista »Pomladna«, tako skopa v besedah, a tako bogata čustva, tako trezna v izrazu in vendar tako polna srčne opojnosti:

V vrtu cvete breskev.
V breskvi ptička gnezdi, poje.

Kaj?

V vrtu je maj! (Str. 39.)

Kot primer dobre, od hladne umstvenosti neomadeževane liričnosti naj navedem še »Nenapisano pismo«. Pesem je sicer najbrže nastala, posredno ali neposredno, pod Whitmanovim vplivom, a ni zaradi tega nič manj lepa:

Pred menoj je bel list, čist list tebi namenjen.
Bel list, čist list zate. — Bukve košate
me senčijo s svojim zelenjem in mi šumijo
simfonijo
korenin, debel, vej, listja, gnezd v vejah,
solnca, pomladi, žejne suše, dežja, jeseni,
vetrov, snega, zime, smrti.
O! —

Pred menoj je bel list, čist list tebi namenjen. (Str. 46.)

Vendar pa ni za Lovrenčiča najbolj značilna lirika te vrste. V prvi pesmi knjige, ki je brez naslova, kakor moto, se razodeva njegov pravi poklic. On vidi in uživa vso pestrost stvarstva in življenja kakor čisti lirik, a ne ostaja pri zgolj občutju, njegova pesem ni končana, ko je povedal, kaj je zaznal, doživel, občutil — tedaj šele začne iskati sinteze svojih doživljajev, umskega sklepa. Ko v uvodni pesmi našteje vse mnogotere pojave življenja, se kot finale oglasi v zadnjem verzu rezko vprašanje: »Človek, ki greš po cesti, kaj misliš?« Ta naгон, da najde namen in cilj v večnem valovanju življenja, čustvovanja, hrepenenja, da »išče konca«, kakor pravi, mu ne dá miru; on si hoče pri vsem tem mogočnem prelivanju stvari »nekaj misliti«. »Človek... kaj misliš?« Razumljivo je tedaj, da tudi samega sebe vedno znova analizira, kakor v pesmih »V dveh«, »Anagnorisis«, »Meditacije« in drugih, ter da se mu misli tolikokrat ustavijo šele pri zadnjih rečeh, pri smrti, večnosti, Bogu.

Od tega vprašanja »Kaj misliš?« do simbolizma je samo en korak. Zato opažamo pri Lovrenčiču, da mu slednjič postajajo stvari le simboli za lastne misli in da jih le toliko in tako vidi, kolikor morejo biti živa slika njegove notranjosti. Simbol postavlja poleg simbola in mnogokrat je le miselna zveza med njimi, kot realnost niso med seboj v nobenem stiku. Take so pesmi »Sfinga«, »Gledanje«, »Visoka pesem«... Ko je izšla pesem »Sence« v »Dom in Svetu«, ti štirje goli verzi brez vsake pesniške retorike, ki jih je Lovrenčič sprejel tudi v knjigo:

Zlato solnce črno riše
zelena drevesa, bele hiše
in nas —

Zakril sem si obraz. (Str. 22.)

je nekdo (Alojzij Gradnik, če se prav spominjam) javno vprašal, kaj je s temi verzji, ali je to pesem? Lovrenčič mu ni odgovoril. Pesem v deklamatoričnem pomenu besede to ni; tudi ne pesem, ki bi jo človek vedno natančno bral in prebiral. A tih, prisrčen vzdih obupa, samoobtožba, čustven aforizem je to vendarle in je zelo podoben Heinejevim kratkim liriškim vzklikom, dasi je po obliki in predmetu ves drugačen od njih.

Vendar se ne dá tajiti, da je v tem simboličnem pretvarjanju realnosti velika nevarnost za resnično poezijo, nevarnost, ki se ji tudi Lovrenčič ni mogel vedno ogniti. Če kdo, iz ideje izhajajoč, ne iz realnega predmeta, išče svoji misli pesniške oblike, jo odevlje z mnogo simbolike, jo krasi z daljnimi podobami, nalašč za to priliko narejenimi ali izposojenimi, mu bo po tej metodi večkrat uspelo napraviti bobneče verze, ki jih bo marsikdo vzel za pristno blago in ne za surogat poezije, kar so v resnici. Kdor pa si take verze natančneje ogleda, bo videl, da grmé, ker so votli; kdor bi tem patetičnim junakom snel s telesa njihovo veličastno draperijo, bi morda opazil pod njo mrtev skelet racionalizma. Ravno to je nevarnost! Simbolizem odpira racionalizmu vsa pota v poezijo. In to je nje smrt, kajti nobena velika umetnina se ne dá zgolj umsko sestaviti in ne zgolj umsko analizirati: po analizi ostaja na najglobljem dnu še preostanek, ki je logično nerazkrojljiv. Kakor mnogi produkti moderne književnosti, je tudi Joža Lovrenčič le prerad umstveno-simboličen; iz tega vzroka, mislim, se mu ni popolnoma posrečil dramatični prizor »Deveta dežela«.

Svobodno, kakor nihče drugi, ravna Lovrenčič s svojimi verzji; rima, kadar se stik sam od sebe oglasi, shematični metrum nešteto krat pretrga, prosto deli verze in kitice. Gotovo ima ta svoboda svojo prednost: v njej ohrani pesniška misel lažje svojo prvotno svežost. A ima tudi svoje slabe strani: največkrat ne more izzvati tiste popolne harmonije v duši in ušesu, za katero pesem naravno teži; zato tekó Lovrenčičevi ritmi krepko, v mogočnih sunkih, toda uho, željno blagoglasja in čistih rim, se ob marsikateri stopici užaljeno ustavi, deloma morda tudi zato, ker ni vajeno goriških naglasov in goriško barvanih vokalov.

Knjiga v celoti dokazuje, da je Lovrenčič strogo sodil samega sebe, ko jo je sestavljal, da je pesmi skrbno prebiral, preden jih je poslal v svet; Bog daj sreče njej in njenemu avtorju na nadaljnji poti!

Izidor Cankar.

To in ono.

Franc Levec. Nekrolog. (Dr. Janko Bizjak.) — (Dalje.) — Kar je bilo takrat slovenskih pisateljev in pesnikov, imenitnih in manj imenitnih, znanstvenikov, profesorjev, doktorjev in umetnikov, laikov in duhovnikov, ki so se brigali za znanost in umetnost, vse je Levec znal svojemu listu pritegniti, vzbudivši njih zanimanje za slovensko književnost in kulturo. Letnik l. 1887. našteva imena 172 sodelavcev; to število je

l. 1888. vzrastlo na 187. Med temi čitamo znana imena, kakor: Aškerc, Bezenšek, Josip Cimperman, Detela, Erjavec, Funtek, Gestrin, Gregorčič, Jurčič, Levstik, Mencinger, Podlimbarski, Rutar, Stritar, Trdina, Aleks Ušeničnik, Tavčar, Valjavec in imena mnogo raznih, še zdaj živečih profesorjev in doktorjev. Erjavec, Jurčič in Levstik so takrat že bili mrtvi.

Delovanje nekaterih izmed imenovanih sotrudnikov Levčevega »Zvona« je označil dr. Prijatelj v že gori navedeni knjigi »Janko Kersnik, njega delo in doba«, VI., 2. zbranih spisov na str. 415. tako-le: »Poleg Jurčiča je za »Zvon« krepko zastavil svoje drastično pero dr. Ivan Tavčar. Trdina je začel razsipati svoje pravljico bogastvo. Oglasil se je zopet Levstik s svojimi — ljubkih konkretnosti polnimi — poezijami, s katerimi je zdravo paraliziral sicer nad vse priljubljene glavnega »Zvonovega« pesnika Gregorčiča, ki je dalje tožil v Stritarjevem idealistično-pesimističnem tonu, a v veliko bolj zvanečih in lehkotnih verzih, kakor so bili Stritarjevi. Pojavil se je nedosežni prirodo pisni kramljatelj Erjavec s svojim »Rakom« in realistični opisovatelj Notranjske dr. H. Dolenc.«

Razen marsikaterega članka za »Slovenski Glasnik« ali »Listek« je Levec še mnogo pisal za svoj »Zvon«. Mnogokrat mu je tudi huda predla kakor vsakemu uredniku: moral je mnogo prosjačiti, da je dobival za številke potrebno gradivo, mnogokrat je moral sam v naglici izpolniti dotično vrzel. S kakimi zaprekami in ovirami se je moral često boriti, kako mu je konkurenca delala sitnosti in težave, vse to nam je dr. Prijatelj obširno popisal v svoji gori navedeni knjigi str. 418.—462.

Najrajši se je Levec bavil s slovenskim slovstvom. Tu je spisal marsikatero zanimivo in pomembno črtico, katere ne bo smel prezreti noben pisatelj slovstvene zgodovine slovenske.

Najbolj mu je bil k srcu prirastel Prešeren. Že kot drugošolca ga je, kakor smo slišali, profesor Melzer navdušil za našega pesnika prvaka. V licejalni knjižnici mu ga je dal skriptor Kosmač. »Z nekim svetim strahom in veseljem«, tako pripoveduje v Valjavčevem životopisu, »Knezova knjižnica«, II., str. 164., sem ga vzel v roke. Jako me je mikal; ugajale so mi seveda tiste pesmi, katere nam je poprej že Melzer deklamiral v šoli, toda umel ga pa le nisem. Prešeren ni drugošolec! Vendar sem do malega vsega prepisal v poseben zvezek.«

Zaradi tega je objavil marsikateri donesek k njegovemu življenju in delovanju, kateri bo dobro došel vsakomu, ki bi se hotel lotiti podrobnega životopisa Prešernovega. Karkoli je mogel izvedeti o njem, vse je spravil na dan. Razen tega je pri raznih priložnostih predaval o svojem ljubljencu.

Že l. 1870. je kot vseučiliščnik imel lep govor o Prešernu, »ko je napravila slovenska mladina besedo Preširnu na spomin, ki je bila na vse strani sijajna«. (»Zvon«, str. 387./8.) L. 1871. je kot suplent goriške realke priobčil v »Slovenskem Narodu« št. 12. listek »Na Prešernove smrti dan«, kjer želi, da bi poznavatelj Prešernov spisal kritičen životopis; v istem časopisu l. 1872., št. 144., je objavil svoje predavanje o Prešernu in Vodniku, ki ga je imel v goriški čitalnici. L. 1874. je dal v »Slovenskem Narodu« (št. 31.) ponatisniti Levstikovo razpravo »Na